

Zbigniew Czerski

O książce E. Zajcewa i A. Połtoraka "Adwokatura radziecka"

Palestra 10/9(105), 51-63

1966

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

żeniem, że nawet zgoda stron nie może być rozumiana jako posiadająca moc przekreślenia podstawowych zasad postępowania. Kapitałnym bowiem elementem zasady bezpośredniości jest niewątpliwie to, by sąd orzekający, dążąc do ustalenia prawdy obiektywnej, sam zetknął się z dowodami i zbadał je bezpośrednio, one to bowiem stanowią podstawę orzeczenia o winie i karze.

Po drugie — niedopuszczalne jest zawieranie przez strony swoistego układu z sądem, którego treścią byłoby wyrażenie z góry zgody na odstępstwo od zasad postępowania, mają one bowiem charakter publicznoprawny i wolą stron nie mogą być zmienione⁶⁸.

VI. UWAGI KONCOWE

Kończę niniejsze rozważania uwagą, że nie mają one na celu poruszenia wszystkich spornych zagadnień nasuwających się przy wykładni przepisów dotyczących przestrzegania zasady bezpośredniości. W artykule zasygnalizowane zostały tylko niektóre występujące w praktyce problemy, nasuwające szczególnie wiele trudności i wymagające uwzględnienia ich w związku z pracami kodyfikacyjnymi nad projektem nowego kodeksu postępowania karnego.

⁶⁸ For. orzecz. SN z 27.II.1964 r. V K 6/64 (Orzecznictwo SN, wydawn. Generalnej Prokuratury nr 5/64, poz. 57).

ZBIGNIEW CZERSKI

O książce E. Zajcewa i A. Połtoraka „Adwokatura radziecka”

Zasady organizacji, form wykonywania zawodu i działalności zawodowej adwokata w Związku Radzieckim zostały wyczerpująco omówione w książce E. Zajcewa i A. Połtoraka pt.: Adwokatura radziecka, wydanej w Związku Radzieckim w 1965 roku.

Książka opatrzona jest przedmową L. Smirnowa, Przewodniczącego Sądu Najwyższego RSFR. W przedmowie tej L. Smirnow wskazuje na doniosłą rolę i szaczone powołanie adwokatury radzieckiej w socjalistycznym wymiarze sprawiedliwości.

Każdy obywatel radziecki ma nieskrępowaną swobodę wyboru obrońcy. Jakiegokolwiek naruszenie tego uprawnienia należy traktować jako sprzeczne z prawem do obrony, zapewnionym przez konstytucję.

Prawo do obrony jest jednak — zgodnie z ustawodawstwem radzieckim — czymś znacznie szerszym niż sama tylko możliwość zapewnienia udziału obrońcy w procesie. Zarówno organy śledcze, jak i prokurator oraz sąd mają obowiązek brać z urzędu pod uwagę wszystkie okoliczności sprawy, a więc zarówno te, które przemawiają przeciwko oskarżonemu, jak i te, które przemawiają za jego niewinnością, i w ten sposób umożliwić oskarżonemu obronę zgodną z przepisami prawa.

Rola adwokata tym się jednak różni od zadań innych uczestników procesu, że

jego zadaniem jest wskazywanie na okoliczności ujawnione w toku postępowania przygotowawczego lub w toku procesu, które mogą prowadzić do uniewinnienia oskarżonego lub złagodzenia jego odpowiedzialności.

Prawo radzieckie zakłada tym samym z góry pewną jednostronność roli adwokata.

Adwokat radziecki związany jest tajemnicą zawodową. Prawo wyraźnie zabrania przesłuchiwania adwokata jako świadka na okoliczności, o których dowiedział się od swego klienta.

Czy to pod nazwą obrońcy prawa (w okresie wojny domowej), czy też członka kolegium obrońców (w okresie późniejszym), czy wreszcie pod obecną swą nazwą — adwokat radziecki zawsze spełniał doniosłą rolę w procesie.

Niezależnie od adwokatów, będących niejako obrońcami zawodowymi, ustawodawstwo radzieckie zna jeszcze obrońców społecznych. Są oni powołani przez kolektyw pracowniczy lub organizację społeczną, do której należy oskarżony. Obrońcy społeczni biorą z reguły udział w sprawach drobnych, w których nie przewiduje się z zasady pozbawienia wolności jako kary mającej być wymierzoną. Udział ich zresztą nie eliminuje w niczym możliwości obrony oskarżonego przez adwokata, który może stawać w sprawie niezależnie od obrońcy społecznego.

L. Smirnow podkreśla w swojej przedmowie, że problematyka radzieckiego wymiaru sprawiedliwości (jeśli chodzi o przedmiot spraw, a zwłaszcza o ich socjologiczne podłoże) różni się znacznie od tej problematyki, z jaką ma do czynienia sądownictwo państw kapitalistycznych. W Związku Radzieckim zniknęła zupełnie grupa przestępców zawodowych, stale ulega zmniejszaniu liczba przestępstw popełnianych z chęci zysku, a także ogólna liczba przestępstw wykazuje stałą tendencję malejącą.

Przebudowa świadomości, jaka nastąpiła w społeczeństwie socjalistycznym, ułatwia walkę z relikami okresu przedsocjalistycznego, będącymi głównym źródłem kolizji z prawem.

*

A. Rozdział pierwszy książki Arkadiusza Połtoraka i Eugeniusza Zajcewa (ten ostatni jest znanym adwokatem leningradzkim) poświęcony jest organizacji adwokatury radzieckiej.

Autorzy zwracają uwagę na fakt, że dekret nr 1 odnoszący się do wymiaru sprawiedliwości został wydany po rewolucji październikowej już 24 listopada 1917 r. i że twórcą kolejnego artykułu tego dekretu, w którym to artykule była mowa o obronie, był Lenin osobiście.

1. Kolegia adwokatów

Autorzy zaczynają od szczegółowego omówienia rozporządzenia o adwokaturze obowiązującego w Rosyjskiej SFRR, jako największej republice związkowej, zaznaczając zarazem, że organizacja adwokatury w Ukraińskiej SSR jest analogiczna. Różnice organizacyjne w pozostałych republikach związkowych omówione będą osobno.

W Rosyjskiej SSR działają kolegia adwokatów na szczeblu republik autonomicznych, krajów i obwodów, a ponadto dla Moskwy i Leningradu. Są to dobrowolne stowarzyszenia osób wykonujących zawód adwokata. Zadaniem kolegium jest ochrona praw i interesów prawnych obywateli, przedsiębiorstw, organizacji społecznych i kolchozów oraz ochrona i umacnianie praworządności. Kolegia mają osobowość prawną.

W jakiej formie adwokaci radzieccy wykonywują swój zawód?

Najogólniej biorąc, udzielają oni porad prawnych, redagują pisma i dokumenty o charakterze prawniczym — na zlecenie osób fizycznych albo przedsiębiorstw, organizacji i kołchozów.

Biorąc, dalej, udział jako obrońcy w procesach karnych, reprezentując interesy oskarżonego lub stając w imieniu powodów cywilnych. Występują poza tym jako pełnomocnicy stron w procesach cywilnych. Mogą również na zlecenie przedsiębiorstw, organizacji i kołchozów występować w ich imieniu przed arbitrażem państwowym.

Organizacja, kierownictwo i nadzór nad działalnością kolegiów adwokatów należą do rad ministrów republik autonomicznych, a w krajach i obwodach oraz w miastach Moskwy i Leningradzie — do właściwych komitetów wykonawczych rad delegatów ludu pracującego.

Każdy obywatel radziecki mający wyższe wykształcenie prawnicze może zostać członkiem kolegium adwokatów. Samo jednak wykształcenie prawnicze nie upoważnia jeszcze do wykonywania zawodu adwokata. Ci obywatele, którzy ukończyli studia prawnicze, lecz nie mają za sobą co najmniej dwóch lat pracy prawniczej, muszą odbyć staż (aplikację) trwającą minimum 6 miesięcy.

Wyjątkowo tylko mogą być przyjęte na członków kolegium adwokatów osoby, które nie mając wyższego wykształcenia prawniczego, wykonywały jednak zawód przez okres co najmniej pięciu lat. Takie wypadki muszą uzyskać aprobatę rady ministrów danej republiki autonomicznej albo komitetu wykonawczego rady delegatów kraju lub obwodu.

Nie mogą być wpisane na członków kolegium adwokatów osoby karane sądowo lub też osoby, których obyczaje nie byłyby nienaganne albo które wykazywałyby oczywistą niezdolność do spełniania obowiązków adwokata.

Każdy adwokat ma prawo występować przed każdą instancją wymiaru sprawiedliwości na całym terenie Związku Radzieckiego, w tym również przed Sądem Najwyższym ZSRR.

Wpis nowych członków dokonywany jest przez prezydium kolegium adwokatów, które jest obowiązane powiadomić o każdym wpisie radę ministrów republiki autonomicznej lub komitet wykonawczy rady delegatów kraju lub obwodu bądź miast Moskwy i Leningradu. W ciągu 7 dni od daty zawiadomienia wymienione wyżej organy mogą anulować wpis, jeżeli został on dokonany w sposób sprzeczny z tym, co stanowi rozporządzenie o adwokaturze.

Analogicznie adwokat, któremu kolegium adwokatów odmówiło przyjęcia do tegoż kolegium, może się odwołać od odmownej decyzji do wymienionych wyżej organów władzy.

Zasadnicze kwestie związane z organizacją i działalnością kolegiów adwokatów rozstrzygane są przez zgromadzenie ogólne ich członków. Ponieważ zwołanie takich zgromadzeń jest utrudnione w kolegiach liczących przeszło 300 członków, przeto zwoływane są w zamian konferencje delegatów. Delegaci wybierani są przez członków biur konsultacji prawnej w stosunku liczbowym określonym przez prezydium kolegium adwokatów.

Zgromadzenie ogólne albo konferencja delegatów ustala dopuszczalną liczbę adwokatów-członków danego kolegium, uchwała budżet, określa liczbę zatrudnionego personelu.

Uchwały te wymagają zatwierdzenia przez radę ministrów republiki autonomicznej albo wydział wykonawczy rady delegatów ludu pracującego.

Do ważności uchwał potrzebna jest obecność przynajmniej 2/3 osób uprawnionych do uczestniczenia w zebraniu lub konferencji.

Zebrania zwoływane są zarówno z inicjatywy prezydium kolegium adwokatów,

jak i na żądanie rady ministrów republiki autonomicznej lub wydziału wykonawczego rady delegatów albo też na żądanie 1/3 części członków kolegium.

Uchwały zebrania ogólnego lub konferencji delegatów mogą być uchylone przez radę ministrów republiki autonomicznej albo wydział wykonawczy rady delegatów, jeżeli są sprzeczne z prawem lub z rozporządzeniem o adwokaturze.

Prezydium kolegium adwokatów i komisja rewizyjna wybierane są w głosowaniu tajnym na okres lat dwóch. Każdy kandydat musi uzyskać co najmniej połowę głosów osób głosujących. Prezydium kolegium adwokatów i komisja rewizyjna składają sprawozdanie ze swej działalności przed zgromadzeniem ogólnym lub przed konferencją delegatów.

Prezydium kolegium adwokatów wybiera swego przewodniczącego i wiceprzewodniczącego przez podniesienie rąk. Ich wybór musi być zatwierdzony przez radę ministrów republiki autonomicznej lub przez wydział wykonawczy rady delegatów.

Komisja rewizyjna wybiera przewodniczącego i sekretarza — również przez podniesienie rąk. Zadaniem tej komisji jest kontrolowanie działalności finansowej i materialnej prezydium kolegium adwokatów i biur konsultacji prawnej.

Prezydium kolegium adwokatów kieruje działalnością kolegium w czasie międzywalnymi zebraniem, organizuje biura konsultacji prawnej, czuwa nad ich działalnością, lustruje je systematycznie.

Prezydium kolegium adwokatów podejmuje decyzje o sprawie wpisu nowych członków oraz w sprawie wpisu stażystów (aplikantów), a także w sprawie skreślenia z listy tych członków, którzy nie dają gwarancji należytego wykonywania zawodu.

Zadaniem prezydium jest czuwanie nad ustawicznym podnoszeniem poziomu zawodowego członków, nad popularyzowaniem znajomości i poszanowania prawa w masach, nad poziomem pracy każdego adwokata, nad zbieraniem i upowszechnianiem doświadczeń uzyskanych przez biura konsultacji prawnej i przez najlepszych adwokatów.

Prezidia kolegiów redagują i publikują prace, które mogą być pomocne adwokatom w wykonywaniu ich zawodu. Jednym z najważniejszych zadań prezydium jest badanie przyczyn przestępczości i wszelkich wykroczeń przeciwko prawu, a następnie przedstawianie konkretnych propozycji, zmierzających do poprawy istniejącego stanu rzeczy, organom administracyjnym i zainteresowanym organizacjom społecznym.

Wszelkie decyzje prezydium kolegium sprzeczne z prawem lub zarządzeniem o adwokaturze mogą być bądź zreasumowane przez samo prezydium, bądź też uchylone przez walne zgromadzenie lub konferencję delegatów, jak również przez radę ministrów republiki autonomicznej lub komitet wykonawczy rady delegatów.

Każdy adwokat ma czynne i bierne prawo wyborcze do wszelkich organów kolegium, do którego jest wpisany.

Adwokatowi nie wolno prowadzić sprawy w następujących wypadkach: gdy ktoś z jego krewnych uczestniczy w rozstrzygnięciu procesu, wchodząc w skład organu orzekającego lub przygotowującego proces; gdy udzielał już pomocy stronie procesowej, której interesy pozostają w kolizji z interesami zgłaszającego się klienta; gdy sam brał udział w sprawie jako sędzia, prokurator, referent śledczy, biegły, tłumacz lub świadek.

Adwokat jest związany tajemnicą zawodową i nie wolno mu zdradzać informacji, z których mu się zwierzył jego klient.

Istnieje surowy zakaz przesłuchiwania adwokata w charakterze świadka na okoliczności, o których powziął wiadomość jako obrońca w sprawie.

Adwokat, który raz podjął się prowadzenia sprawy, nie może się z niej wycofać.

Adwokat, który jest członkiem kolegium, nie może być jednocześnie zatrudniony w innej instytucji, przedsiębiorstwie czy w organizacji. Wyjątek czyni się tu dla działalności pedagogicznej lub naukowej, pod warunkiem jednak uzyskania na to zgody prezydium kolegium adwokatów.

Fundusze służące na wynagrodzenie adwokatów radzieckich pochodzą z wpłat dokonywanych za ich usługi.

Adwokat w Związku Radzieckim otrzymuje wynagrodzenie w czasie choroby oraz ma prawo do emerytury na równi z innymi pracownikami.

Prezydium kolegium adwokatów dysponuje funduszami na premie dla adwokatów wyróżniających się pilnością w pracy lub talentem.

Jeżeli adwokat zaniedbuje swoje obowiązki lub też gdy jego postępowanie nie da się pogodzić z godnością zawodu, prezydium kolegium adwokatów może zastosować następujące sankcje dyscyplinarne: ostrzeżenie, upomnienie, surową naganą i jako najsurowsza kara — skreślenie z listy adwokatów.

Postępowanie dyscyplinarne uregulowane jest przepisami, które dają adwokatowi szereg gwarancji, że będzie ono przeprowadzone w sposób zapewniający ochronę jego praw.

Przed wszystkim nie można wymierzyć żadnej kary, jeżeli minęło więcej niż jeden miesiąc od chwili wykrycia uchybienia albo więcej niż jeden rok od jego popełnienia.

Przed wymierzeniem kary prezydium kolegium adwokatów musi uzyskać od adwokata pisemne wyjaśnienie. Każda sprawa dyscyplinarna musi być rozpatrzona w obecności obwinionego adwokata, chyba że nie stawi się on bez usprawiedliwionych przyczyn.

Adwokat może być skreślony z listy, jeżeli: 1) jest niezdolny do wykonywania zawodu; 2) stale i systematycznie narusza zasady organizacji wewnętrznej biura konsultacji prawnej; 3) zaniedbuje stale swoje obowiązki; 4) przyjmuje honoraria poza kasą biura; 5) postępuje w sposób nie dający się pogodzić ze stanowiskiem adwokata radzieckiego; 6) wreszcie — popełni przestępstwo popełnione.

Od uchwały skreślającej z listy adwokatów, jak również od uchwał wymierzających inne kary dyscyplinarne przysługuje obwinionemu adwokatowi prawo odwołania się — w ciągu jednego miesiąca — do rady ministrów republiki autonomicznej albo też do odpowiedniego wydziału wykonawczego rady delegatów ludu pracującego, które mogą unieważnić uchwałę prezydium.

Wymierzoną karę dyscyplinarną uważa się za niebyłą, jeżeli adwokat zachowywał się nienagannie przez okres jednego roku po skazaniu. W wypadkach wyjątkowych prezydium kolegium adwokatów może zarządzić zatarcie nawet przed upływem okresu jednorocznego.

W innych republikach związkowych organizacja adwokatury jest podobna. W całym szeregu republik (np. w Estońskiej, Litewskiej, Kirgiskiej, Tadżyckiej i in.) obszar kolegium pokrywa się z obszarem republiki związkowej. Jednakże w niektórych republikach kolegia adwokackie podporządkowane są nie radzie ministrów, lecz komisjom prawniczym funkcjonującym przy radzie ministrów danej republiki związkowej.

Należy dodać, że w okresie od 1939 r. do 1960 r. adwokatura radziecka działała w ramach prawnych określonych przez rozporządzenie obowiązujące na terenie całego Związku Radzieckiego, a wydane przez Radę Ministrów ZSRR. Jednakże rozszerzenie uprawnień poszczególnych republik związkowych spowodowało, że każda z tych republik wydała swoje własne rozporządzenie o adwokaturze, z tym

jednak zastrzeżeniem, że w Związku Radzieckim do zagadnienia tego przywiązywana jest tak wielka waga, iż każde z tych rozporządzeń musiało być zatwierdzane osobną uchwałą Rady Najwyższej ZSRR.

2. Działalność prezydium kolegium adwokatów

Omawiając przykładowo kolegium adwokatów w Moskwie, należy podać, że przewodniczący kolegium zajmuje się ogólnym kierownictwem i sprawami finansowymi, jeden z wiceprzewodniczących — wpisami nowych członków i orzecznictwem dyscyplinarnym, a drugi z nich czuwa nad poziomem pracy zawodowej członków kolegium oraz nad dorobkiem zawodowym i doświadczeniami, zebranymi przez najlepszych z nich. Inni członkowie prezydium czuwają nad pracą stażystów (aplikantów), nad pracą społeczną członków kolegium oraz nad przestrzeganiem obowiązujących przepisów przez biura konsultacji prawnej.

Tylko przewodniczący prezydium i dwóch wiceprzewodniczących pobierają wynagrodzenie za swoją pracę. Pozostałych dziesięciu członków prezydium pracuje społecznie na zasadach nieodpłatności za ich działalność.

Prezydium kolegium adwokatów zajmuje się zbieraniem i publikowaniem orzecznictwa na potrzeby pracy zawodowej adwokatów. Zbierają stenogramy najlepszych przemówień. Organizują sekcje prawa cywilnego i prawa karnego. Opinia sekcji bywa konsultowana w sprawach ustawodawczych zarówno przez Sąd Najwyższy ZSRR, jak i przez poszczególne ministerstwa.

Szczególnie aktywna jest sekcja prawa cywilnego w Moskwie, kierowana przez S. Herzona już od 25 lat. Wiele instancji administracyjnych i kierowniczych konsultuje się z tą sekcją prawa cywilnego przed wydaniem aktów ustawodawczych.

Tacy członkowie sekcji prawa cywilnego przy prezydium moskiewskiego kolegium adwokatów, jak I. Komorski, I. Jelizarow i W. Grinberg, uczestniczyli w pracach komisji opracowującej — na polecenie Rady Najwyższej ZSRR — projekt zasad ustawodawstwa cywilnego.

Sekcji karnej przewodniczy adw. A. Judin. Należą do niej: N. Fliate, L. Wiatwiński i inni. Sekcja karna organizuje liczne dyskusje i posiedzenia naukowe.

Kolegia adwokackie prowadzą intensywne prace w zakresie doskonalenia sztuki obrończej. Zlecają one stenografowanie lub nagrywanie na magnetofonie mów sądowych. Moskiewskie Kolegium zleciło (w charakterze doświadczenia) stenografowanie przemówień obrończych wygłoszonych przez 11 adwokatów w zbiorowym procesie. Stenogramy te zostały następnie przedyskutowane i porównane w czasie plenarnego posiedzenia prezydium z udziałem około stu adwokatów.

Zadaniem Prezydium jest czuwanie nad właściwym szkoleniem stażystów (aplikantów). Na zakończenie stażu kandydat do wpisu na listę musi się wykazać praktyczną umiejętnością wykonywania zawodu oraz zdać egzamin, jednakże szkolenie zawodowe nie ustaje z chwilą wpisu na listę. I tak np. w kolegium leningradzkim młodzi adwokaci muszą być corocznie obecni na pięciodniowej sesji szkoleniowej, prowadzonej przez profesorów wydziału prawa i najwybitniejszych adwokatów.

3. Biura konsultacji prawnej

Prezydium kolegium adwokackich organizują biura konsultacji, których zadaniem jest udzielanie pomocy prawnej zarówno osobom fizycznym, jak i osobom prawnym. Rozmieszczenie biur konsultacji jest uzgadniane z terytorialnymi organami rad.

Prezydium danego kolegium adwokatów kieruje poszczególnych adwokatów do określonego biura konsultacji prawnej, dbając o to, żeby każde biuro miało w swoim składzie odpowiednich specjalistów.

Prezydium kolegium adwokatów wyznacza kierownika biura konsultacji prawnej spośród członków biura, przy czym nominacja ta musi być zatwierdzona przez miejscową radę terytorialną.

Zasadniczym zadaniem kierownika biura konsultacji jest rozdział pracy wśród adwokatów. Klientom przysługuje oczywiście prawo wyboru pełnomocnika czy obrońcy, ale w wypadku, gdy nie mają oni specjalnych życzeń, kierownik konsultacji kieruje ich do właściwego adwokata według swego wyboru.

Większość czasu kierownika biura konsultacji prawnej poświęcona jest zatem przyjmowaniu i kierowaniu klientów do adwokatów.

Kierownik kontroluje pracę zawodową adwokatów oraz oznacza wysokość umówionych honorariów.

Co miesiąc członkowie biura konsultacji zbierają się dla dokonania wymiany doświadczeń zawodowych oraz dla omówienia najbardziej skomplikowanych wypadków ze swej praktyki.

Pomoc prawna jest w Związku Radzieckim odpłatna. Wyjątek stanowią sprawy, w których strona wnosząca roszczenie o alimenty lub o należność za pracę otrzymuje pomoc prawną bezpłatnie. Bezpłatna jest również pomoc prawna udzielana żołnierzom i marynarzom radzieckich sił zbrojnych.

W razie potrzeby biuro konsultacji pomaga adwokatowi w gromadzeniu dodatkowych dowodów przemawiających na korzyść klienta, zwracając się do poszczególnych organizacji o wyciągi, zaświadczenia, opinie i inne dokumenty, mogące zwiększyć skuteczność zabiegów obrony.

Porady prawne, udzielane ustnie bez konieczności badania akt lub analizowania dokumentów, są również bezpłatne.

Jeśli chodzi o sprawę z zakresu roszczeń powstałych na skutek wypadku przy pracy, to koszt jej prowadzenia ponosi strona pozwana po zakończeniu procesu. Strona powodowa nie wnosi wówczas żadnych opłat do biura konsultacji, które ściągą swoją należność od pozwanego po uprawomocnieniu się wyroku.

Sprawy karne dzielą się — ze względu na konieczność ustalenia wynagrodzenia za prowadzenie sprawy — na zwykłe i skomplikowane.

Za sprawy skomplikowane uważa się te, które w związku z ekspertyzami, jakie wchodzi do materiału dowodowego, adwokat musi studiować jakies szczególne zagadnienia.

Honorarium w sprawach karnych nie może w zasadzie przekraczać 50 rubli. Jednakże żadna granica nie obowiązuje w sprawach, w których materiał dowodowy zebrany w aktach wymaga specjalnego studiowania albo w których proces trwa przez czas dłuższy. W wypadkach takich prezydium kolegium adwokatów oznacza wysokość honorarium, biorąc pod uwagę nakład pracy oraz stopień kwalifikacji obrońcy, który sprawę prowadzi.

W sprawach zaś, w których honorarium oznacza kierownik biura konsultacji i w których proces karny trwać ma dłużej niż 3 dni, za każdy następny dzień trwania rozprawy pobierana jest opłata do wysokości 7 rubli 50 kopiejek dziennie.

Adwokat, który broni dwóch oskarżonych, otrzymuje od każdego z nich 75% zasadniczej stawki honorarium, a jeśli broni trzech — po 60% zasadniczej stawki honorarium od każdego z nich.

Obrona w postępowaniu odwoławczym jest honorowana odrębnie. Stawka jest oczywiście wyższa, gdy obrońca nie bronił w I instancji.

Prowadzenie spraw cywilnych honorowane jest według odrębnych zasad. Wysokość stawek zależy w zasadzie od wartości przedmiotu sporu, przy czym granica stawki wyznaczonej przez kierownika biura konsultacji nie może przekraczać 60 rubli.

W wypadkach, w których zdaniem kierownika biura konsultacji wartość pracy świadczonej przez adwokata nie mieści się w granicy stawki 60-rublowej, zwraca się on do prezydium kolegium adwokatów z prośbą o oznaczenie wysokości honorarium w tym konkretnym wypadku.

Stawki w sprawach, w których przedmiot sporu nie ma określonej wartości cyfrowej (np. sprawy o eksmisję itp.), oznaczone są odrębnie.

Jeżeli rozprawa cywilna trwa w danej sprawie dłużej niż 3 dni, to za każdy następny dzień pobierana jest stawka dzienna tak jak w sprawach karnych.

Za obronę w instancji odwoławczej adwokat otrzymuje 40% stawki zasadniczej, jeśli prowadził sprawę w I instancji, oraz 80% stawki zasadniczej, jeśli danej sprawy cywilnej w I instancji nie prowadził.

Odrębne stawki obowiązują za działalność adwokatów w sprawach rozpoznawanych w drodze nadzoru sądowego.

Ponieważ adwokat radziecki może stawać na terenie całego terytorium Związku Radzieckiego, istnieją specjalne przepisy normujące opłaty i stawki związane z wyjazdami adwokatów poza miejsce ich stałej siedziby.

W wielu wypadkach ustawodawstwo radzieckie w sposób kategoryczny przewiduje obowiązkowy udział adwokata w sprawie. Ma to miejsce m. in. wówczas, gdy w sprawie oskarża prokurator lub oskarżyciel publiczny, gdy oskarżony jest niemy, głuchy lub dotknięty innymi poważnymi ułomnościami fizycznymi lub psychicznymi, a także wówczas, gdy jest on nieletni, gdy nie zna języka, w którym toczy się rozprawa, oraz w wypadkach, gdy między stronami procesu zachodzi kolizja interesów i gdy przynajmniej jedna ze stron w takiej sytuacji korzysta z pomocy adwokata. Udział adwokata jest poza tym bezwzględnie konieczny, gdy oskarżonemu grozi najwyższa kara.

W tych wszystkich wypadkach adwokat jest ustanawiany z urzędu.

Wynagrodzenie adwokata z urzędu pokrywane jest albo z funduszu specjalnego, którym rozporządza prezydium kolegium adwokatów, albo też o wysokości tego wynagrodzenia orzeka sąd, ustalając postanowieniem wysokość kosztów obrony oskarżonego.

Adwokaci świadczą usługi prawne nie tylko na rzecz osób fizycznych, ale i na rzecz osób prawnych, jak przedsiębiorstwa i instytucje. Pomoc ta może mieć charakter jednorazowy lub stały. Jeżeli ma ona charakter stały, to wówczas zawierana jest specjalna umowa między biurem konsultacji prawnej a osobą prawną. Zasada swobodnego wyboru adwokata obowiązuje również i w tych wypadkach.

Kwoty wpływające z tytułu wynagrodzeń za świadczone usługi prawne wpisywane są na konta poszczególnych adwokatów. Co miesiąc ustala się globalną sumę wpływu każdego z adwokatów.

Potrącenia wynoszą od 25% do 30% wpływu brutto i przekazywane są na rzecz kolegium adwokatów. Znaczna jednak część tych sum obracana jest na rzecz samych adwokatów — w tej czy innej postaci. I tak np. w 1961 r. Moskiewskie Kolegium Adwokatów otrzymało z tytułu dokonanych potrąceń 25% ogólnego wpływu zarobków członków kolegium, z czego: 7% zostało przeznaczone na płatne urlopy, 1,63% na opłacenie obron z urzędu, 4,13% na opłacenie składki ubezpieczeń społecznych, zapewniających zasiłek chorobowy i bezpłatną pomoc lekarską, 8,98% na koszt działalności biura konsultacji prawnej (wynagrodzenie kierownika, maszynistek, koszty ogólne utrzymania biura), 0,43% na podnoszenie poziomu zawodowego członków kolegium i uposażenie stażystów (aplikantów), 0,33% na pomoc koleżeńską świadczoną adwokatom i ich rodzinom na wypadek choroby, przejścia na rentę lub zgonu oraz 2,27% na utrzymanie prezydium kolegium adwokatów.

Należy zaznaczyć, że wykonywanie zawodu przez adwokatów radzieckich polega

również na świadczeniu pomocy prawnej osobom prawnym przed organami arbitrażu państwowego lub resortowego oraz w procesach karnych przy wnoszeniu powództw cywilnych w imieniu pokrzywdzonych działalnością przestępczą przedsiębiorstw i instytucji.

4. Działalność społeczna, naukowa i pedagogiczna adwokatów

Wielu adwokatów radzieckich łączy swoją działalność zawodową z aktywnością naukową, pedagogiczną lub literacką. W samej tylko Rosyjskiej SRR czterdziestu dwóch adwokatów ma stopnie pracowników naukowych (w tym także stopnie profesora). Ogółem pięćdziesięciu adwokatów wykłada na wydziałach prawa.

Adwokatura radziecka wydała plejadę znakomitych teoretyków prawa, jak choćby np. A. Antimonowa, doktora prawa, profesora w Narodowym Instytucie Ekonomii im. Plechanowa i dyrektora sekcji prawa cywilnego w Związkowym Instytucie Nauk Prawnych.

M. Nikiforow, znany prawnik radziecki, dyrektor sekcji prawa karnego w Związkowym Instytucie Nauk Prawnych, również rozpoczął swoją karierę prawniczą jako adwokat.

W. Suchodriew, były adwokat i przewodniczący Moskiewskiego Kolegium Adwokatów, mianowany był w swoim czasie wiceministrem sprawiedliwości, a następnie, po zlikwidowaniu tego ministerstwa, wiceprzewodniczącym Komisji Prawniczej przy Radzie Ministrów ZSRR.

A. Samiński, były adwokat lenigradzki, jest przewodniczącym wydziału w tej samej Komisji Prawniczej.

Działalność społeczna adwokatury radzieckiej jest b. różnorodna. Zaliczyć do niej można przede wszystkim bezpłatne poradnictwo dla robotników i kolchoźników oraz pełnienie funkcji obrońcy z urzędu.

Adwokatura radziecka uczestniczyła również — w ramach bezpłatnej pracy społecznej — w przygotowywaniu nowelizacji prawa o rentach i ubezpieczeniach jakie wydano dla całego terytorium Związku Radzieckiego. Dla należytej precyzji tego tak ważnego aktu ustawodawczego było rzeczą konieczną, żeby specyfika poszczególnych grup ludności i grup zawodowych została opracowana z należytą drobiazgowością. Adwokatura radziecka uczestniczyła więc w tych pracach przygotowawczych, a następnie w ramach bezpłatnej pracy społecznej zaznajamiała ludność z postanowieniami znowelizowanej ustawy.

Zadaniem adwokatury radzieckiej, realizowanym w ramach pracy społecznej, jest popularyzacja prawa, badanie przyczyn przestępczości i formułowanie postulatów zmierzających do jej zmniejszenia przez wskazywanie środków zaradczych.

W roku 1961 w samej tylko Rosyjskiej SRR odbyło się przeszło 70 000 konferencji, których tematem była popularyzacja prawa prowadzona przez adwokatów.

Autorzy wymieniają przykładowo nazwiska najwybitniejszych żyjących adwokatów radzieckich: L. Wietwińskiego, Samsonowa i wielu innych. Samsonow, przewodniczący Moskiewskiego Kolegium Adwokatów, był zaproszony w roku 1961 na doroczną konferencję adwokatów w Paryżu. Spotkał się tam z wielu prawnikami francuskimi, m. in. z p. Battistinim, prezesem francuskiego Sądu Kasacyjnego, oraz z adw. Paulem Arrighim, ówczesnym dziekanem paryskiej izby adwokackiej.

Wybitnym znawcą prawa karnego i znakomitym obrońcą jest A. Judin. Inni wybitni adwokaci to I. Sklarski, W. Muchin i W. Jelizarow.

B. Rozdział drugi książki omawia rolę adwokata w procesie karnym.

1. Kilka zagadnień prawnych i etycznych

Między wybitnymi teoretykami i praktykami radzieckiego prawa karnego toczy się obecnie ożywiona dyskusja, która zmierza do precyzyjnego ustalenia roli adwokata w procesie karnym. Dyskutowana jest zwłaszcza sfera zagadnień etycznych związanych z rolą adwokata radzieckiego wobec sądu w różnych sytuacjach, jakie mogą wyniknąć w procesie. Jak dalece pozycja adwokata jest samodzielna oraz w jakich wypadkach jest ona uzależniona od woli klienta — oto zagadnienia, które znalazły się w ogniu dyskusji.

Naczelnym zadaniem radzieckiego procesu karnego jest wykrycie prawdy. Jaki jest udział adwokata w tym zadaniu?

Wydaje się, że dyskusja na ten temat nie jest jeszcze zakończona.

Obszernie cytowane są poglądy prof. Strogowicza, którego zdaniem teoria określająca rolę adwokata jako pomocnika sądu nie da się utrzymać. Adwokat jest przede wszystkim obrońcą oskarżonego i może działać tylko na jego korzyść. Nie może on powoływać dowodów przeciwko oskarżonemu ani działać w żaden inny sposób, który mógłby pogorszyć jego sytuację. Zadaniem adwokata jest wyjaśniać okoliczności, które mogłyby prowadzić do uniewinnienia oskarżonego lub do złagodzenia jego odpowiedzialności. Nie może on działać w sposób, który pogorszyłby sytuację i odpowiedzialność oskarżonego.

Prof. Cypkin natomiast podkreślił w swoich publikacjach rolę społeczną adwokata, który moralnie odpowiedzialny jest za swoją pracę przed społeczeństwem i przed wymiarem sprawiedliwości.

Rola adwokata nie jest równoległa do pozycji oskarżonego w procesie. Według prawa radzieckiego obrońca może zapoznać się z zebrany przeciwko oskarżonemu materiałem dowodowym już od chwili przedstawienia mu zarzutów w śledztwie, a tymczasem sam zainteresowany może skorzystać z tego przywileju dopiero w chwili zamknięcia śledztwa i końcowego przesłuchania.

Dla adwokata obrona jest wykonywaniem obowiązku, dla oskarżonego — jego prawem, z którego może skorzystać lub nie, skoro przysługuje mu nawet prawo pełnej odmowy zeznań.

Cytowane są również poglądy innych wybitnych prawników radzieckich, m. in. adwokatów K. Sinajskiego, A. Lewina, P. Ogniejewa i W. Rosselsa, T. Sokołowa, A. Zubina, G. Iarjina i W. Goldinera.

W żadnym wypadku nie wolno naruszać tajemnicy zawodowej adwokata. Prawo radzieckie zakazuje przesłuchiwanie obrońcy na okoliczności, o których powziął wiadomość od swego klienta.

Obrońca nie jest jednak i nie może być echem swego klienta. Nie jest on obowiązany powoływać się na wyjaśnienia oskarżonego, które w oczywisty sposób nie mają cech prawdopodobieństwa, nie może się godzić na nieetyczne sposoby i metody obrony. Zdaniem autorów książki, obrońca nie może przyznawać winy swego klienta, jeżeli oskarżony do niej się nie przyznaje. Jednakże w sytuacji odwrotnej — obrońca nie jest związany przyznaniem się do winy oskarżonego, jeśli na podstawie przewodu sądowego powziął przekonanie o niewinności oskarżonego.

2. Rola adwokata w okresie śledztwa

Od dnia 1 stycznia 1959 r. adwokaci radzieccy dopuszczeni są do udziału w śledztwie. Udział ich w śledztwie ma wpłynąć na większą prawidłowość postępowania, osiągnięcie większego stopnia obiektywizmu oraz uniknięcie ewentualnych błędów proceduralnych.

Adwokat powinien pomagać podejrzanemu w formułowaniu wniosków dowodowych, kontrolować prawidłowość dokonanych ekspertyz, pomagać przy redagowaniu wniosków, podań i pism procesowych lub składać je w jego imieniu.

Pamiętać przy tym należy, że w postępowaniu karnym podejrzany (a później ewent. oskarżony) może zawsze zrzec się udziału obrońcy. Zrzeczenie to jest wiążące dla sądu lub dla prokuratora, z tym jednak wyjątkiem, że tylko w wypadku nieletnich lub też osób upośledzonych fizycznie (głuchych, niemych itp.), umyślowo — zrzeczenie się obrońcy przez podejrzanego nie ma skutków prawnych.

Udział adwokata w śledztwie rozpoczyna się już od chwili przedstawienia podejrzanemu zarzutów. Adwokat może uczestniczyć za zgodą prowadzącego śledztwo we wszystkich czynnościach, a więc może być obecny przy przesłuchiowaniu świadków, przy wizjach lokalnych, przy dokonywaniu ekspertyz. Obrońcy wolno zadawać pytania świadkom i stawiać wnioski dowodowe, zgłaszać uwagi co do treści przeprowadzanych dowodów (np. w związku z ekspertyzami).

Radziecka procedura karna wymaga, żeby nieletni, jak również osoba upośledzona fizycznie lub umyślowo korzystały z pomocy obrońcy już od chwili przedstawienia zarzutów. Dotyczy to osób, które nie ukończyły 18 lat w chwili wszczęcia postępowania.

Od osób upośledzonych umyślowo należy odróżnić chorych psychicznie, których choroba powoduje wyłączenie odpowiedzialności karnej.

Na żądanie prowadzącego śledztwo lub na żądanie adwokata, przy przesłuchiowaniu nieletniego w wieku od 14 do 16 lat powinien być obecny pedagog. Obecność pedagoga jest obligatoryjna przy przesłuchiowaniu nieletnich mających mniej niż 14 lat. Dotyczy to również przesłuchiowania nieletnich świadków. Po zakończonym przesłuchaniu pedagog asystujący przy tym przesłuchaniu czyni notatkę urzędową (którą się dołącza do akt), w której ocenia wiarygodność i ścisłość złożonych zeznań.

Jednakże nie należy zapominać o tym, że prawo prowadzenia śledztwa w Związku Radzieckim przysługuje również organom milicji, dowódcom jednostek wojskowych, naczelnikom wychowawczych obozów pracy, organom straży pożarnej, organom straży granicznej, kapitanom statków na pełnym morzu oraz komendantom stacji arktycznych w razie przerwania komunikacji.

W tych wszystkich wypadkach podejrzanym nie przysługuje prawo zażądania pomocy ze strony obrońcy. Abstrahując już od faktu, że są to wypadki stosunkowo rzadkie, trzeba zaznaczyć, iż chodzi tu zazwyczaj o przestępstwa drobniejsze, zagrożone z reguły karami niezbyt surowymi.

Wypada zilustrować te zasady danymi liczbowymi. I tak np. w Łotewskiej SRR adwokaci wzięli udział w około 59% wszystkich prowadzonych śledztw, w Ukraińskiej SRR — w około 40% prowadzonych śledztw.

Obrońcą w śledztwie może ustanowić sam podejrzany, jego rodzina lub też może on być ustanowiony z urzędu w wypadkach, o których już była wyżej mowa.

Z pomocy adwokata w śledztwie korzystała zresztą może nie tylko podejrzany, ale i pokrzywdzony, któremu przysługują prawa strony w tym postępowaniu.

Autorzy książki ilustrują omawiany tu rozdział całym szeregiem opisów konkretnych wypadków spraw kryminalnych, w których sumienna praca obrońców przyniosła dużą korzyść oskarżonym, a tym samym i wymiarowi sprawiedliwości przez ujawnienie okoliczności, które doprowadziły do umorzenia postępowania wszczętego wobec osób niewinnych albo do poważnego złagodzenia ich odpowiedzialności przez wskazanie okoliczności łagodzących.

Ustępy III i IV pracy w II rozdziale poświęcone są roli adwokata przed sądem pierwszej i drugiej instancji.

W postępowaniu sądowym adwokat może ponowić wszystkie wnioski, które zgłosił w śledztwie, a które nie zostały uwzględnione. Ma on również pełną swobodę zgłaszania nowych wniosków.

Adwokat, który nie uczestniczył w śledztwie, może również bez żadnych ograniczeń zapoznawać się z aktami i czynić z nich odpisy.

Wystąpienia przed sądem są w zasadzie ustne, albowiem radziecki proces karny oparty jest na zasadzie ustności i bezpośredniości. Forma pisemna jest jednak często stosowana, a nawet argumenty zawarte w końcowym przemówieniu obrońcy są nader często składane przez adwokatów radzieckich na piśmie.

Czas wystąpień obrończych nie jest limitowany. Przewodniczący może tylko zwrócić uwagę adwokatowi, gdy w przemówieniu swym odbiega od tematu rozprawy.

Postępowanie w II instancji oparte jest na zasadzie rewizyjnej — podobnie jak w naszej procedurze karnej.

Autorzy książki opisują szereg ciekawych wypadków przestępstw kryminalnych rozpoznawanych przez sądy radzieckie oraz rolę obrony na tle tych spraw.

Wreszcie omówiono pokrótce zagadnienie orzecznictwa w sprawach rozpoznanych prawomocnie przez dwie instancje. W tych wypadkach, na skutek skargi rewizyjnej wniesionej w ramach kontroli prawnej wyroków, którą mogą składać: prezesi najwyższych sądów republik związkowych, prezesi sądów obwodów, obwodów narodowościowych i autonomicznych, prezes Sądu Najwyższego ZSRR oraz prokuratorzy tych samych szczebli — dochodzi do jeszcze jednego rozpoznania sprawy.

Adwokaci mogą składać wnioski o rewizję nadzwyczajną na korzyść skazanych bez ograniczenia w czasie, natomiast wnioski na niekorzyść składane przez prokuraturę mogą być złożone tylko w przeciągu jednego roku od daty uprawomocnienia się wyroku.

W zakończeniu omawianego rozdziału autorzy piszą o uprawnieniach obrońców przy składaniu wniosków o wznowienie postępowania.

C. Następnym z kolei trzeci rozdział pracy omawia rolę adwokata w procesie cywilnym.

Zwracając uwagę na odmienną rolę adwokata w postępowaniu karnym, autorzy wskazują na to, że o ile niedopuszczalną rzeczą jest to, żeby obrońca odmawiał obrony ze względu na wagę popełnionego przestępstwa lub oczywistość jego popełnienia, o tyle w postępowaniu cywilnym rzecz ma się odmiennie: adwokaci nie powinni wytaczać powództw w sprawach oczywiście bezzasadnych mogą zaś odmawiać udziału w sprawie, która oparta jest na założeniach wskazujących na oczywistą bezzasadność roszczenia.

D. Wreszcie ostatni, czwarty rozdział książki omawia pracę radców prawnych. Zatrudnia ich każde większe przedsiębiorstwo, gdyż obsługa prawną mniejszych jednostek organizacyjnych sprawowana jest przez adwokatów w drodze umów, zawieranych przez kierownictwo przedsiębiorstwa czy instytucji z kolegium adwokackim.

Naczelnym zadaniem radcy prawnego, jest czuwanie nad przestrzeganiem prawa w jednostce, w której są zatrudnieni. Rola ich jednak nie może być tylko formalna. Każdy z nich powinien się czuć współgospodarzem zakładu pracy.

Radcowie prawni odgrywają również doniosłą rolę nie tylko w zakładach pracy, ale i na szerszym polu. Na skutek przeprowadzonej w 1957 r. reformy gospodarki w państwie zostały powołane sownarchozy (terytorialne rady gospodarcze). Przy

sownarchozach istnieją sekcje prawne, koordynujące gospodarczą działalność normotwórczą w dziedzinie przepisów wykonawczych i czuwające nad właściwą pracą radców prawnych. Biura prawne sownarchozów zatrudniają najwybitniejszych specjalistów z zakresu prawa gospodarczego, czuwają również nad poziomem zawodowym radców prawnych oraz organizują dla nich kursy i bieżące szkolenie.

*

Książka Arkadiusza Połtoraka i Eugeniusza Zajcewa daje więc — jak widać — przegląd form organizacyjnych i form działalności zawodowej adwokatury radzieckiej. Formy te ulegają przekształceniom, przy czym godna uwagi jest tu troska, jaką ustawodawstwo radzieckie przejawia w dziedzinie przestrzegania praworządności, oraz podkreślanie wagi adwokatury radzieckiej jako współczynnika tej praworządności.

MAKSYMILIAN LITYŃSK

Obsługa prawna jednostek gospodarki uspołecznionej przez kolegia adwokackie w ZSRR

„Sowietskaja Justicya”, organ Sądu Najwyższego i Komisji Prawniczej Federacji Rosyjskiej, przynosi w nrze 9 z maja br. ciekawą informację o pracy leningradzkich adwokatów w dziedzinie obsługi prawnej radzieckich przedsiębiorstw, instytucji i organizacji, czyli — jakbyśmy to nazwali — jednostek gospodarki uspołecznionej.

Z informacji tej, pióra adwokata A. Cubina, wynika, że 367 adwokatów, członków zespołów (kolegiów) wchodzących w skład Izby Adwokackiej m. Leningradu, obsługuje systematycznie 544 jednostek gospodarki uspołecznionej. Ta dziedzina pracy adwokatów jest co pewien czas omawiana na posiedzeniach organów Izby. W roku 1965 prezydium Izby skontrolowało pracę adwokatów w 50% obsługiwanych jednostek.

W razie stałego wykonywania przez zespół obsługi określonej jednostki, do pracy tej wyznacza się — w porozumieniu z kierownictwem zainteresowanej jednostki — jednego adwokata. Autor informacji wskazuje na korzyści, jakie daje stały kontakt adwokata z obsługiwaną przez siebie jednostką. Nie ma tu potrzeby o nich dłużej się rozwodzić, bo są nam dobrze znane z naszej własnej praktyki.

Zakres obsługi prawnej nie odbiega w zasadzie od znanych nam również czynności kolegów-radców prawnych. Na podkreślenie zasługuje jednak fakt, że nasi radzieccy koledzy nie ograniczają się tylko do czynności obsługi prawnej, lecz biorą również czynny udział w pracy organizacji społecznych i samorządu robotniczego na terenie obsługiwanych jednostek, prowadzą szeroko zakrojoną działalność profilaktyczną, a przez systematyczne wykłady i pogadanki, zaznajamiające pracowników z obowiązującymi przepisami prawnymi, zapobiegają naruszeniu tych przepisów i powstawaniu konfliktów między przedsiębiorstwem a pracownikami. Wyrazem uznania dla tej pracy adwokatów są napływające do Izby i poszczególnych zespołów liczne pisma pochwalne i dziękczynne ze strony obsługiwanych jednostek gospodarki uspołecznionej.